

Pere Puig i Ustrell, *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomataris dels segles X i XI*. Barcelona: Fundació Noguera, 1995, 1.418 p.

A finals de l'any passat, la Fundació Noguera va publicar a la seva col·lecció "Diplomataris" la tesi doctoral de l'arxiver terrassenc Pere Puig i Ustrell. El treball havia obtingut la més alta qualificació quan va ser presentat a la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1990. La tesi en qüestió és una exhaustiva anàlisi de la producció diplomàtica del monestir de Sant Llorenç del Munt durant els segles X i XI i representa la darrera aportació de l'autor respecte a aquest tema. A banda de l'obra que estem comentant, Pere Puig ja havia fet notables aportacions en la tasca de publicació i estudi de fonts documentals relacionades amb la història de Terrassa. Entre les més destacables cal citar la seva tesi de llicenciatura *Diplomataris de Sant Pere d'Ègara 958-1032* (Barcelona, 1978), *Pergamins del Priorat de Santa Maria de Terrassa 977-1633* (Terrassa, 1979), *Capbreu primer de Bertran acòlit, notari de Terrassa, 1237-1242* (Barcelona, 1992) i, amb Teresa Cardellach, Montserrat Royes i Judit Tapiolas, *Pergamins de l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, 1278-1387*. (Barcelona, 1984).

Un dels aspectes més remarcables del treball realitzat per Puig en la seva tesi doctoral radica en el fet que no es tracta d'un estudi estrictament paleogràfic sinó que aborda aspectes que poden interessar estudiosos d'altres camps. No cal dir que, com havia de ser obligat en un treball d'aquesta categoria, els aspectes paleogràfics són àmpliament tractats al quart apartat del primer volum ("Caracterologia externa dels documents", p. 259-360) i en el regest i la perfecta transcripció dels 498 pergamins del diplomataris, que es publiquen als volums segon i tercer. Dins del camp de la diplomàtica cal destacar l'apartat "El diplomataris de Sant Llorenç del Munt dels segles X i XI", p. 229-258, amb l'enorme tasca de recollida i l'anàlisi crítica d'una documentació que, si bé va tenir un origen unitari, va ser posteriorment dispersada i dipositada en diferents arxius.

La resta de la publicació –que ocupa el primer volum de l'edició– és essencialment el resultat d'un treball d'aprofundiment en el coneixement de la documentació i de contextualització històrica de la institució que la va fer possible. D'aquesta manera, la lectura dels diferents capítols del primer volum de l'obra permet obtenir informacions essencials sobre la història eclesiàstica, econòmica, social i diplomàtica que s'estava teixint durant els segles X i XI al voltant del monestir de Sant Llorenç del Munt.

Tot i que l'autor deixa molt clar que no pretén de fer una història de Sant Llorenç del Munt, podem pensar que el primer capítol ("Projecció històrica", p. 11-113) i el primer subapartat del segon ("El monestir", p. 117-148) es poden incloure dins de l'apartat d'història eclesiàstica. Aprofitant la documentació original i la bibliografia, Puig ens ofereix una clara síntesi sobre aspectes interns i externs de la història del monestir. En aquestes pàgines, l'autor analitza *una gran varietat d'aspectes: l'existència d'una comunitat religiosa abans de la fundació del monestir benedictí l'any 1013, la vinculació del monestir amb la casa comtal de*

Barcelona, les diferents abadies que van estar unides o tenien Sant Llorenç del Munt sota la seva jurisdicció, la integració a l'orde benedictí i l'estructura de la comunitat monàstica, etc.

Amb tot, un dels aspectes que penso que és més destacable d'aquest apartat és l'anàlisi de l'època de decadència del monestir després del segle XI i la constatació de la pobresa de la comunitat durant la pràctica totalitat de la seva història. Les edificacions monàstiques sempre van ser modestes (mai no ha existit cap claustre); la comunitat de monjos, petita; la localització geogràfica, adversa (*in alto vertice montis positum quandoque difficilem habet accessum i propter ventos et intensa frigora hiemali*, segons diuen documents dels anys 1228 i 1445). En aquestes condicions, podem pensar que el monestir tenia enormes dificultats per cobrar les seves rendes o incrementar-les. Aquests i altres aspectes explicarien la profunda decadència del monestir i la seva disgregació i dissolució durant l'època moderna.

Com qualsevol institució feudal, el monestir de Sant Llorenç del Munt obtenia rendes d'un patrimoni immobiliari centrat a la mateixa muntanya. La gènesi, estructura i formes d'explotació d'aquest patrimoni són estudiades en un llarg apartat ("Formació i explotació del patrimoni del monestir", p. 149-228). La casa comtal de Barcelona va tenir un notable pes en la formació i consolidació del patrimoni del monestir perquè algunes de les principals donacions de terres i rendes eren constituïdes per terres fiscals dels comtes de Barcelona. Però el diplomataris no permet oblidar que el patrimoni de terres de Sant Llorenç també va créixer a partir de les donacions de particulars i oblacions dels monjos en el moment d'entrar a formar part de la comunitat del monestir. Òbviament, la pràctica totalitat dels béns adquirits pel monestir eren terres o determinats drets sobre aquestes.

El sistema de tinença era similar al seguit per altres institucions senyoriales catalanes dels segles X i XI. El monestir no tenia concentrat el seu patrimoni immobiliari; aquest estava dispers en petites unitats per tot el massís (en relació a aquest aspecte, cal veure el magnífic mapa de la pàgina 219). Sant Llorenç del Munt no treballava directament les terres i, en general, es respectaven les formes contractuals i de tinença existents abans de les donacions. D'aquesta manera, els monjos es limitaven a demanar parts de la collita de les terres en domini directe del monestir. El monestir mai no va efectuar de forma conscient una tasca de colonització, sinó que va adquirir i administrar sempre terres ja ocupades. Cal retenir aquest fet, que l'estudi del diplomataris de Sant Llorenç deixa molt clar, perquè en molts casos els monestirs es limitaven a "colonitzar" i "repoblar" terres que mai no havien estat abandonades.

La història del dret també està representada en la tesi ("Estructura formal i contingut jurídic dels documents", p. 361-588). En aquest cas és especialment interessant l'estudi de la tipologia jurídica de la documentació del diplomataris, on s'observa la importància de tota aquella documentació que va servir per a assegurar legalment la formació (vendes, donacions, empenyoraments, permutes, testaments, definicions i oblacions) i el manteniment del *domini territorial del monestir* (capbreus i convinences). En aquest apartat també s'analitzen aspectes formals dels documents.

Finalment, cal remarcar la importància d'aquests treballs de publicació de fonts documentals. Més enllà de la mera investigació paleogràfica i diplomàtica o del seu emmarcament històric més o menys reeixit, són imprescindibles per donar a conèixer i fer accessibles als historiadors una sèrie de fonts de difícil consulta i lectura per als no-especialistes. La tesi doctoral de Pere Puig aconsegueix aquesta demanda de forma sobrada, per la magnífica transcripció dels documents, però molt especialment per un impressionant índex onomàstic (pàgines 1.327-1.418 del tercer volum), i per la bibliografia. Amb aquestes dades es poden iniciar fructuosos treballs d'investigació sobre la història medieval de la zona d'influència del monestir de Sant Llorenç del Munt.

Pere Roca i Fabregat

Joaquim Verdaguier, *Blanca de Centelles, senyora del castell de Vallparadís i del castell palau de Terrassa*.

Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 1996 ("Dones terrassenques", 2), 46 p.

La publicació *Blanca de Centelles, senyora del castell de Vallparadís i del castell palau de Terrassa* forma part d'una col·lecció impulsada des de la Regidoria de Promoció de la Dona per donar a conèixer, de manera divulgativa, un ventall de biografies de dones terrassenques destacades en la història de la nostra ciutat. Blanca de Centelles és una d'elles, ja que fou castelana dels castells de Vallparadís i del castell palau de Terrassa a la fi del segle XIII i mitjan segle XIV; a més, va ser, com diu l'autor, probablement la dona que ha ocupat la més alta jerarquia a la ciutat, al llarg de la seva història.

L'autor ens introdueix en la vida d'aquesta dama fent una petita ressenya, en primer lloc, dels llinatges d'on procedeix. A continuació ens presenta els moments més significatius de la seva vida, emmarcant-los en la història d'aquell període de l'època medieval. Al mateix temps, ens descriu el seu patrimoni i les seves herències, tot destacant-ne el castell de Vallparadís. Pel que fa a aquest, hi trobem un resum de la seva història, des dels inicis fins a l'actualitat, i de la seva demarcació i jurisdicció. S'ha de destacar en aquest apartat el paral·lelisme que fa l'autor del castell respecte a la seva realitat actual, cosa que permet al lector una bona comprensió del que s'està exposant. D'igual manera, la publicació inclou una informació gràfica (fotografies, plànols, dibuixos) que permet veure en imatge allò que s'està descrivint al llarg de la publicació.

Finalment, hi trobem un apèndix en el qual figura un engraellat dels torrents i rieres del terme de Terrassa, una descripció de l'antiga demarcació del castell amb la seva jurisdicció i la divisió eclesiàstica.

Per finalitzar, direm que es tracta d'una publicació adreçada al públic en general, per la seva simplicitat, tot i el seu rigor científic: això la fa amena a tot tipus de lector.

Mercè Soler i Campins

Judit Tapiolas i Neus Peregrina, *Terrassa 1877-1900*.

Terrassa: Arxiu Tobella, 1996, 319 p.

Crònica d'un final de segle.

Després d'anys d'espera, ens cau a les mans la darrera de les cròniques retrospectives realitzades per l'equip de l'Arxiu Tobella. Els historiadors ens n'hem de felicitar per diversos motius, però sobretot perquè obres així ens estalvien hores i hores de buidatge hemerogràfic, una tasca sempre feixuga i poc agraïda. Si, a més a més, tenim en compte que l'autoria del llibre correspon a dues historiadores com Judit Tapiolas i Neus Peregrina, ben familiaritzades amb l'arxivística i la història contemporània local, la solvència del resultat queda assegurada. Judit Tapiolas ja havia estat coautora d'un altre d'aquests reculls, el *Terrassa 1901-1919*, la qual cosa li ha donat l'oportunitat d'aportar la seva experiència al llibre i arrodonir la tasca encetada ja fa anys.

L'obra presenta la dificultat afegida de l'escassetat d'hemerografia i documentació gràfica local durant aquestes dues dècades llargues. Tanmateix, podrem comprovar que el volum i l'interès de les entrades és més que reeixit, i ens permet deambular per una de les etapes de més intensa evolució de la ciutat, tot fent-nos una acurada composició de lloc. Alhora, la selecció gràfica, realitzada per un dels millors especialistes en la matèria, Joaquim Verdaguier, ens dona l'oportunitat de fruit de les imatges més antigues que es conserven de la nostra ciutat.

Com ja és habitual en les edicions de l'Arxiu Tobella, el llibre, que ha merescut ser prologat pel president de la Generalitat, acaba amb un interessant conjunt d'apèndixs, obra d'Ignasi Gauchola, que inclou el diari d'assistències dels regidors a les sessions municipals, la matrícula industrial de 1870 a 1896, el cens escolar de 1879 i el quadre d'evolució demogràfica del període.

Pere Figueras i Vigara

Josep M. Cobos, *Olesa al segle XIX*.

Olesa de Montserrat: Ajuntament d'Olesa de Montserrat - Kao Corporation, SA - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 (Col·lecció "Vila d'Olesa", 4), 271 p., bibliografia.

L'estructura tradicional del llibre, dividit en una primera part dedicada als aspectes demogràfics i econòmics i una segona dedicada a l'estudi de l'evolució política i social, permet a l'autor una presentació global del canvi històric d'Olesa de Montserrat en l'imprecís segle XIX, entre 1750 i 1900. L'estudi de la demografia abasta el període de 1718 a 1936, però se singularitza a través de l'anàlisi dels censos de 1860 i 1910. Incorpora, sota l'epígraf de la població, perspectives menys freqüentades per la historiografia local (evolució de noms i cognoms, índex d'alfabetització), que evidencien la tasca de recerca i treball documental de l'autor. El resultat final ens permet resseguir les línies evolutives de la demografia olesana, en relació amb la població catalana de l'època.

A l'estudi de l'evolució agrícola, és destacable l'intent de connexió recurrent amb les estructures agràries del segle XVIII, enfront d'una opció presentista enfocada al segle XX. La comparació entre el cadastre i els amillaraments, fent-hi esment dels habituals problemes metodològics i conceptuals de l'explotació d'aquestes fonts documentals, possibilita que Cobos analitzi tipologies de conreus, distribució de la propietat (terme i masies) i relacions de treball (contractes d'arrendament). Aquest estudi porta l'autor a defensar una interpretació social d'Olesa caracteritzada per la inexistència d'un sector de pagesos mitjans, circumstància que es constitueix en idea motora de les posteriors hipòtesis entorn de l'evolució industrial i politico-social.

Respecte a la indústria d'Olesa, Cobos analitza les diferents fases evolutives del tèxtil tradicional de llana i busca els lligams de relació amb l'estructura agrària. En relació amb l'agricultura especialitzada, es desenvoluparen un seguit d'iniciatives profitoses que determinaren el corrent inversor, tot donant-li un caràcter conservador i evitant un transvasament massiu de capitals als sectors industrials moderns. Això, afegit a la manca d'una estructura viària acceptable, motivà que la indústria autòctona no reeixís, i aclareix el paper determinant del capital no olesà (precedent de Barcelona i de Terrassa).

Trencant una mica l'ordre expositiu del llibre, correspon donar unitat a la ressenya assenyalant els continguts del penúltim capítol del llibre, dedicat a la xarxa viària i al transport, bàsicament en la línia dels estudis de Pasqual. Hi són introduïts alguns detalls pintorescos sobre el que Cobos anomena "El que no va ser. Altres propostes mai no realitzades". Encara que són primats els aspectes infraestructurals, l'autor també dedica algunes planes a l'evolució dels components humans i econòmics representats pels traginers i les companyies de carruatges.

L'estudi de les guerres carlines, la vida municipal institucional i associativa, els partits polítics i el moviment obrer és abordat a l'apartat d'història política i social. Malgrat l'interès pels diferents testimoniatges que recull l'autor, sembla superficial l'atenció dedicada als esdeveniments olesans de la primera guerra carlina i llur interpretació (p. 144-157). Si més no, contrastant les seves conclusions amb les aportades per M. Santirso a la seva recent tesi doctoral (que posa de manifest la inexistència d'una base popular del carlisme català entre 1833-1840 i treu rigor a les anàlisis que accentuaven les connexions determinants entre carlisme, estructura de la propietat agrícola i crisi agrària), les afirmacions de Cobos poden ser relativitzades si se sostreu una mica a l'abast de l'enfocament economicista i s'atorga valor a l'esdeveniment exclusivament polític. La perspectiva de l'autor, per altra banda i en general, sobre l'estructura i la vida institucional del municipi i la societat civil, no es corresponen —amb la seva superficialitat— amb les expectatives creades per l'acurat estudi econòmic que compon la primera part del llibre. El llibre es ressent de la manca d'unes anàlisis menys descriptives dels organismes socials, de les fórmules de promoció social, etc. Un examen dels serveis públics municipals (escola, servei d'aigües i hospital) completa la visió integral i quasi exhaustiva —encara que sense gaire aprofundiment— que fa Cobos dels aspectes de la vida social a Olesa de Montserrat durant el segle XIX.

En conjunt, el llibre està configurat majoritàriament entorn d'aspectes d'història econòmica. La segona part resulta perjudicada especialment per l'orientació global de l'obra. Penseu que, de les dinou conclusions finals, només dues fan referència estricta al vessant politico-social de l'Olesa del segle XIX. No es discutirà l'opció perquè —cal subratllar-ho— ens sembla un llibre prou treballat documentalment. Tanmateix, l'alt grau de determinisme de la història econòmica, posat de manifest en l'estudi cronològic a més llarg termini de les variables demogràfiques, agrícoles, industrials, urbanístiques i viàries, tampoc no comporta l'exposició de consideracions finals de valor clau en el panorama historiogràfic actual.

B. Hernández

Roger Sanjuan i Domènech, *Romiatges terrassencs a Montserrat. 973 anys*. Terrassa: Federació de Cristians de Catalunya, Grup Avant, de Terrassa, 1996, 150 p.

El llibre *Romiatges a Montserrat. 973 anys* és un recull exhaustiu de totes les pelegrinacions fetes pels terrassencs de forma conjunta i organitzada al santuari de la Mare de Déu de Montserrat.

Aquest compendi ha estat realitzat a partir de l'estudi de fonts ben diverses (orals i escrites), i el podem dividir en dos grans blocs. D'una banda, en Roger Sanjuan i Domènech parla de la història de les pelegrinacions terrassenques vers la Moreneta, cosa que ens permet conèixer, entre d'altres coses, les tradicions, els costums, els camins i els mitjans de transport utilitzats, ja que el fet d'incloure una relació de totes les romeries realitzades des del 1022 (any en què n'hi ha la primera notícia documentada) fins a la realitzada a l'octubre del 1994 permet conèixer molts altres aspectes de la vida i la història de Terrassa.

D'una altra banda, el llibre conté dos apèndixs que complementen l'estudi i el fan encara més enriquidor; el primer és un recull d'algunes de les al·locucions realitzades entre 1910 i 1995, extretes de diverses fonts escrites (diaris, arxius i programes de mà), i és una aportació força interessant pel seu contingut històric, ja que implícitament ens permet conèixer una mica més la vida religiosa de la nostra ciutat durant aquest segle. En canvi, el segon apèndix consta d'una compilació dels escrits que el poeta Ramon Alzamora i Cardona va redactar amb motiu de les romeries dels pagesos de la parròquia de la Sagrada Família; destaquen pel seu valor poètic i sobretot emotiu, ja que, com era d'esperar, deixen entreveure una gran fe i devoció.

Sandra Domínguez i Nuño

Autors diversos, *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 328 p.

Aquest llibre, impulsat per l'Arxiu Històric de Sabadell, és fruit d'un seguit de tesis doctorals sobre la ciutat vallesana i constitueix, tal com diu Fontana, un nou pas endavant per aconseguir que la història de Catalunya no quedi reduïda a la de Barcelona, és a dir, que sigui plural. Les aportacions fetes per aquests investigadors es concreten en tres àmbits clarament diferenciats: la indústria; les estructures socials, la població i l'espai i, finalment, el poder local, les actituds polítiques i els moviments socials.

La primera part, formada per quatre estudis, analitza la indústria tèxtil de Sabadell i la compara amb la de Terrassa. El primer article és el de Josep M. Benaul, *La industrialització de Sabadell: per què i com*, en el qual s'ha investigat com la indústria llanera vallesana va arrencar del sector llaner, a diferència de la industrialització catalana, en general, que partí del sector cotoner. L'organització industrial va ser l'autèntic motor de creixement de la indústria, ja que l'organització de la producció comportava un model de ciutat-fàbrica, entesa no solament com a mercat de treball, sinó com a mercat intraindustrial d'energia i d'instal·lacions. El segon estudi, *Consolidació i lideratge de la indústria tèxtil llanera*, obra d'Esteve Deu, analitza com la renovació tecnològica de finals del segle XIX va consolidar la superioritat de la indústria llanera, que va ser capaç de reduir costos i oferir productes d'alta qualitat, tot eliminant la competència interna amb l'ajut d'una política proteccionista. Alhora, el desenvolupament de la indústria tèxtil fou el motor del creixement demogràfic que experimentà Sabadell durant el primer terç del segle XX. Jordi Calvet és l'autor d'*Indústria i finances: de la Guerra Civil a la dècada dels seixanta*, on explica l'evolució conjuntural del sector llaner, comparant-lo amb el terrassenc i establint-ne quatre fases cronològiques d'expansió, clarament diferenciades. Considera que no hi ha prou diferències entre les dues ciutats per parlar d'un enfrontament; cal parlar d'una sola regió industrial llanera. Tanca aquest apartat *La diversificació de la base econòmica: crisi i reconversió del tèxtil*, de Muriel Casals, que analitza com la indústria sabadellenca es va aprofitar de la reincorporació de l'economia espanyola al capitalisme ortodox, després dels anys d'autarquia, i com el tèxtil va deixar de ser el principal protagonista de l'activitat econòmica.

Al segon àmbit d'estudi trobem l'article *Capital comercial i treball industrial: les estratègies familiars durant la transició al sistema fabril*, d'Enriqueta Camps, que ha investigat com es van adaptar les economies familiars a l'evolució de la indústria llanera, gràcies al treball de les dones; aquest era substituït, quan la família podia, pel treball infantil i adolescent masculí, a causa de les diferències salarials. El segon estudi és *La immigració meridional: el cas de Torre-Romeu (1950-1975)*, d'Angelina Puig, que ens explica la creació d'aquest barri, habitat quasi exclusivament per immigrants. Els testimonis orals ens informen de les condicions laborals i de vida que van haver de patir els habitants d'aquest barri. *Solucionat el problema de l'habitatge, als anys 70, es van afrontar els problemes col·lectius: falta d'autobusos, de pavimentació dels carrers,*

d'assistència sanitària, etc. Finalment, s'analitza el procés d'integració d'aquests immigrants i dels seus fills a Catalunya. L'últim article d'aquesta part és *La construcció de l'espai urbà (1840-1970)*, de Manuel Larrosa, que analitza els diferents plans urbanístics de la ciutat i conclou afirmant que, a Sabadell, les promocions de tipus social i d'iniciativa local superaren en volum d'habitatge les efectuades per l'Administració central. Però del funcionalisme de la construcció, se n'ha derivat una arquitectura amb pocs edificis sobresortints.

A la tercera part del llibre s'estudien el poder local, les actituds polítiques i els moviments socials. El primer estudi és *El joc polític de la Restauració. Una anàlisi de les eleccions*, de Manuel Marín, que explica les principals característiques dels períodes de sufragi censitari i de sufragi universal, el manteniment de la pràctica del clientelisme, la capacitat d'adaptació del caciquisme al nou joc polític i la permanència dels comportaments electorals locals, fins i tot a les eleccions de 1977, després del trencament que havia suposat el franquisme. El segon estudi és *Límits de la modernització i caciquisme al segle XIX* de Gabriele Ranzato, que compara el model de modernització de la ciutat de Sabadell amb el model italià. En el cas de Sabadell hi va haver un fre a la modernització, a causa del caciquisme, que no es superà fins ben entrat el segle XX, quan la relació de la ciutat amb l'Estat s'havia fet més conflictiva, de la mateixa manera que també s'havien fet més conflictives les relacions socials a la ciutat. El tercer estudi és *Govern municipal i actituds polítiques al Sabadell del franquisme (1939-1979)*, de Martí Marín. L'autor hi analitza la composició política de l'Ajuntament de Sabadell, que, els primers anys, fou de majoria falangista. A partir de 1948, l'obligació de renovar el consistori per meitats cada tres anys i la imposició governativa de limitar les reeleccions obligà l'alcalde Marcet a renovar l'estol dels seus col·laboradors. La renovació portaria a l'Ajuntament dos grups d'origens polítics diferenciats. Després de fer balanç de les alcaldies Marcet, Llonch i Burrull, l'autor conclou afirmant que el franquisme no va aconseguir que Sabadell fos considerada, en el seu conjunt, com a fidel al règim. L'últim estudi del llibre, *Conflicte social i mobilització política en el darrer franquisme (1960-1976)*, de Sebastian Balfour, analitza la moderació de les relacions socials a Sabadell. La indústria llanera a Sabadell era composta per tallers i petites fàbriques, on les condicions de treball permetien una estreta relació entre amo i treballador. L'expansió de la indústria del metall, l'enorme desenvolupament de les obres de construcció i l'arribada de milers d'immigrants contribuïren a transformar la classe obrera. A partir de les eleccions sindicals de 1966, aparegué una nova generació de líders obrers, molts d'ells comunistes i immigrants. Aquest nou moviment compartia poques de les tradicions moderades de la vella classe obrera sabadellenca.

Indústria i ciutat constitueix un exemple de col·laboració entre investigadors, sobretot pel que fa als dos primers estudis sobre industrialització, i hauria de ser una aportació historiogràfica que no quedés aïllada.